

PETR BLAŽEK

**Torțe vii
în Blocul Sovietic**

**Cazuri de autoincendiere
motivate politic
în anii 1966-1989**

Traducerea din limba cehă
Helliana IANCULESCU

Editor al ediției în limba română
Cosmin BUDEANCĂ

EDITURA
 **FUNDAȚIEI
CULTURALE
MEMORIA**

**MUZEUL JUDEȚEAN
DE ISTORIE BRAȘOV**

2023

Petr Blažek este istoric, cercetător la Institutul pentru Studierea Regimurilor Totalitare, Praga, Republica Cehă. Specializat în istoria Cehoslovaciei în secolul XX, în special despre opoziția și rezistența împotriva regimului comunist, dar și despre relațiile polono-ceho-slovace, a studiat istoria la Institutul de Istorie Cehă de la Facultatea de Filosofie, Universitatea Carolină, unde a susținut și un doctorat cu tema „Istoria solidarității polono-cehoslovace. Relațiile dintre opoziția cehoslovacă și poloneză 1976-1989”. A publicat numeroase studii și volume de istorie Cehoslovaciei în secolul XX. Este implicat, de asemenea, în echipa Centrului de Documentare a Regimurilor Totalitare (CDTR).

Volumul în limba cehă a apărut în 2019 sub egida **Ústav pro studium totalitních režimů** (Institutul pentru Studiul Regimurilor Totalitare), Praga, Republica Cehă

Referenți de specialitate: **Dr. Jaroslav ŠEBEK, Dr. Michal STEHLÍK**

Avertisment: Această carte conține texte și imagini care pot afecta emoțional.

Volumul a fost realizat cu sprijinul
Muzeului Județean de Istorie Brașov

**MUZEUL JUDEȚEAN
DE ISTORIE BRAȘOV**

și în parteneriat cu
Festivalul de Film și Istoriei Râșnov

Proiect editorial co-finanțat de **Administrația Fondului Cultural Național**. Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.

Editura Fundației Culturale Memoria
Calea Victoriei 133 A, sector 1 București
revistamemoria@gmail.com

© 2023 Editura Fundației Culturale Memoria

DTP volum interior și copertă: **Oana Ichim**

Tehnoredactare: **Loredana Martin**

Ilustrații coperte: *Monumentul lui Jan Palach și Jan Zajic, Praga (foto: Viktor Portel). Placă comemorativă dezvelită pentru Moyses Márton, Sfântu Gheorghe (foto: Tibor Arany, Wikimedia Commons). Monumentul lui Liviu Babeș, Poiana Brașov (foto: L. Kenzel, Wikimedia Commons)*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BLAŽEK, PETR

Torțe vii în blocul sovietic: cazuri de autoincendiere motivate politic în anii 1966-1989 / Petr Blažek

Trad. din lb. cehă **Helliana Ianculescu**

Editor al ediției în lb. română **Cosmin Budeancă**

București: Editura Fundației Culturale Memoria, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8285-51-1

I. Ianculescu, Helliana (trad.)

II. Budeancă, Cosmin (ed.)

Preț: 60 lei

CUPRINS

Notă asupra ediției în limba română (Cosmin Budeancă)	11
Prefață (Łukasz Kamiński)	15
Introducere (Petr Blažek)	17
Studii	23
Autoincendierea ca formă de protest politic radical	27
Proteste în flăcări în Blocul Sovietic	31
Exemple de autoincendiere în lume după anul 1989.....	38
Concluzii	40
Portrete	65
Mykola DJADYK	69
Ryszard SIWIEC	77
Vasyl MAKUCH	107
Jan PALACH	127
BAUER Sándor.....	207
Josef HLAVATÝ	219
Jan BÉREŠ	233
Mykola BERESLAVSKY	241
Jan ZAJÍC	251
Evžen PLOCEK	275
Michal LEVČÍK	291
Ilja (Elijahu) RIPS	307
Bohumil PEROUTKA	317
MOYSES Márton	331
Roman KALANTA	341
Oskar BRÜSEWITZ	353
Oleksa HIRNYK	367
Musa MAMUT	379
Walenty BADYLAK	385
Liviu Corneliu BABEȘ	391
Vytautas VIČIULIS	403
Bibliografie	409
Listă de abrevieri	419
Rezumate	
Summary: The Living Torches in the Soviet Bloc	421
Zusammenfassung: Lebende Fackeln im Ostblock	423
Резюме: Живі смолоскипи у радянському блоці	425
Резюме: Живые факелы в странах советского лагеря.....	427
Összefoglalás: Eleven faklyak a szovjet blokkban	429

Notă asupra ediției în limba română

În 2019 a apărut la Praga, sub egida Institutului pentru Studiul Regimurilor Totalitare din Cehia (*Ústav pro Studium Totalitních Režimů*), volumul *Žive pochodně v sovětskem bloku. Politicky motivované případy sebeupálení v letech 1966-1989* (*Torțe vii în Blocul Sovietic. Cazuri de autoincendiere motivate politic în anii 1966-1989*). Autorul, Dr. Petr Blažek, este un cunoscut istoric ceh, preocupat, printre altele, de istoria Cehoslovaciei în secolul XX, de opoziția și rezistența la regimul comunist și de relațiile polono-cehoslovace.

Lucrarea a fost prefată de Łukasz Kamiński, fost președinte al Institutului Memoriei Naționale din Polonia și al Platformei Memoriei și Conștiinței Europene, și conține un studiu amplu care tratează autoincendierea ca protest politic radical, cazuri din fostul Bloc Sovietic până la căderea regimurilor comuniste, și altele, la nivel global, după 1989. Partea principală a volumului o constituie, însă, 21 de „portrete”, studii biografice de dimensiuni variabile, însoțite de un bogat material ilustrativ, despre o serie de persoane care au ales să se autoincendieze în perioada 1966-1989, în semn de protest față de abuzurile regimurilor totalitare comuniste din țările în care trăiau. Semnalăm, în mod special, că între cele 21 de cazuri se numără și cele ale lui Márton Moyses și Liviu Corneliu Babeș, ambii din România, care, din păcate, nu sunt încă bine cunoscute publicului din țara noastră.

Datorită încărcăturii mari de dramatism cuprinsă atât în texte cât și în imagini facem și aici precizarea că lectura cărții nu este deloc una facilă și comodă, și avertizăm cititorii că pot fi afectați emoțional.

În 2021 Petr Blažek a fost invitat, alături de Łukasz Kamiński, la dezbaterile „Extreme act of heroism”, care a avut loc în cadrul celei de-a XIII-a ediții a Festivalului de Film și Istoriei Râșnov - FFIR (o înregistrare a acesteia este disponibilă la adresa https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=364180195203893).

Având în vedere importanța și relevanța temei pentru înțelegerea sistemelor totalitare comuniste, organizatorii FFIR au luat decizia ca volumul să fie tradus și publicat în limba română. Traducerea a fost realizată de doamna Helliana Ianculescu, cu sprijinul Muzeului Județean de Istorie Brașov. Textul a fost ulterior revizuit și s-au operat anumite intervenții menite să ușureze lectura. Acestea au fost, însă, minimale, limitându-ne doar la a amenda în note

de subsol unele informațiile incorecte sau exagerate. Chiar și la cele două cazuri din România, unde ar fi putut fi făcute mai multe completări sau corecturi, am preferat să nu intervenim. Cu acordul autorului, am decis să renunțăm la reproducerea unor facsimile după documente în limbile cehă, poloneză, rusă sau ucraineană, care ar fi fost dificil de lecturat de către publicul din România. La cele importante, însă, am inserat traduceri.

Titlurile de cărți și articole au fost păstrate în limbile de origine și s-au adăugat în paranteză traduceri (cu excepția celor în limba engleză). Dacă un autor a fost citat cu mai multe lucrări, pentru a fluidiza lectura la a doua și următoarele citări am redat doar primele cuvinte din titlul original, fără traducere.

Au fost și situații în care am ales să păstrăm anumite formulări specifice, cum ar fi, de exemplu, la marea majoritate a numelor de familie feminine. De asemenea, deoarece în versiunea originală pentru Republica Socialistă Cehoslovacia s-au folosit abrevierile RSFC și RSC, le-am păstrat pe ambele, în funcție de cum apăreau în documentele citate sau de alegerea autorului.

Această ediție în limba română nu ar fi putut fi publicată fără suportul și susținerea autorului, Dr. Petr Blažek, a Institutului pentru Studiul Regimurilor Totalitare din Cehia și a șefului Departamentului editorial din cadrul acestuia, Dr. Stanislav Škoda. Le mulțumim tuturor.

Un rol esențial l-au avut, de asemenea, doamna Helliana Ianculescu (traducătoare), domnii Nicolae Pepene (director, Muzeul Județean de Istorie Brașov), Mihai Dragomir (director, Festivalul de Film și Istorie Râșnov), Alexandru Groza (manager interimar, Muzeul Ororilor Comunismului în România), doamnele Oana Ichim, Loredana Martin (Editura Fundației Culturale Memoria), Denisa Bodeanu (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității), către care se îndreaptă grațitudinea noastră.

Nu în ultimul rând le suntem recunoscători și le mulțumim istoricilor Liliana Corobca, Ion Xenofontov, Jánosi Csongor și Alexandru Gogun, pentru ajutorul oferit la traducerea unor documente din limbile rusă, maghiară și ucraineană.

*

Autoincendierea în semn de protest a revenit, din nefericire, în actualitate chiar în timp ce pregăteam de tipar această ediție în limba română. La 25 mai 2023, ziua sărbătorii creștine a Înălțării Domnului și, totodată, Ziua Eroilor, pe drumul forestier „Drumul Vechi” din stațiunea Poiana Brașov, Ileana Negru, în vârstă de 66 de ani, din municipiul Brașov, s-a autoincendiat. La fața locului s-a prezentat un echipaj SMURD care i-a acordat îngrijiri medi-

cale. În timp ce era transportată spre o zonă de unde să fie preluată de un elicopter SMURD, femeia a decedat, nu înainte de a spune că: „Am făcut gestul ăsta în numele eroilor-martiri”¹.

În 22 decembrie 1989, fiul ei, Adrian Florin Negru, în vârstă de 12 ani, a fost lovit de două gloanțe pe când striga *Jos Ceaușescu!* în fața catedralei din Brașov.² De atunci ea a încercat în mod repetat să afle cine este vinovat. A făcut, fără succes, „zeci de memorii – de la fiecare președinte [...] până la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg”³.

De-a lungul anilor, tergiversarea „Dosarului Revoluției”, și mai ales în ultima perioadă, comportamentul autorităților față de ea, au contribuit la accentuarea nemulțumirii. D-na Negru venise din Spania, unde locuia de ceva vreme la fiica ei, pentru a solicita ca indemnizația pe care o primea, în valoare de 918 lei, să îi fie virată acolo. A fost, însă, umilită la Casa de Pensii, unde i s-a spus că, dacă trăiește în Spania, nu ar trebui să aibă nevoie de bani de la statul român.⁴

Înainte de face gestul extrem, Ileana Negru s-a dus pentru ultima dată la mormântul fiului său. A scris un mesaj pe o bucată de carton, s-a dus în Poiana Brașov, s-a stropit cu benzină și și-a dat foc. Mesajul de adio avea următorul text, pe care îl redăm cu intervenții minimale:

„În semn de protest după 33 de ani de suferință durere, umilință, batjocură. Azi pun capăt umilinței chiar cu prețul vieții.

Trag un semnal de alarmă, în memoria Eroilor. Răniților, Reținuților. Vrem «Proclamația» punctul 8 de la Timișoara. Revoluția e a noastră, nici decum a Comuniștilor ce ne-au furato. Ilici Iliescu Torționaru, Criminalu ce ne-a ucis copilașii.

Eroii Răniți Reținuți au merite deosebite, nu Luptători și Revoluționari. Ei și-au vărsat sângele pentru Libertate.

Ei au fost împușcați strigând Jos Comunismu, vrem Libertate.

Ei au fost bătuți batjocoriți umiliți și reținuți de comuniști.

Nu luptători și revoluționari, pentru ce au merite deosebite cu rol determina[n]t?

Asta e umilința părinților copiilor soților soțielor.

Frați români care vă iubiți țara treziți-vă e momentul să ne câștigăm meritul revoluț[i]ei Românei din decembrie 1989.

Eroii noștri[i] nu-s lăsați să-și doarmă

Somnul de veci bine meritat.

25.05.2023

Semnătură”

La fel ca în perioada comunistă, autoritățile au ales să păstreze tăcerea asupra celor întâmplate. Începând cu 8 iunie, așadar după două săptămâni de la eveniment, în spațiul public au apărut informații, însă nici atunci autoritățile nu au manifestat transparență, refuzând comunicarea.⁵

Din păcate, apreciem că mass-media și opinia publică nu au acordat prea mult interes acestui caz, care a trecut mai degrabă neobservat, numărul articolelor de presă fiind redus. În acest context, ne exprimăm speranța că volumul de față va contribui atât la o mai bună cunoașterea a gesturilor extreme de protest la care s-a apelat în diverse state care au cunoscut regimuri comuniste, cât și la o conștientizare a valorii pe care o are libertatea.

Dr. habil. **Cosmin BUDEANĂ**
Expert, Institutul de Investigare a Crimelor
Comunismului și Memoria Exilului Românesc
Coordonator de doctorate, Universitatea din București
Redactor-șef *Memoria - revista gândirii arestate*

¹ „O femeie al cărei băiat a fost împușcat la Revoluție și-a dat foc în Poiana Brașov. «Am făcut gestul ăsta în numele eroilor martiri»”, în Hotnews, 9 iunie 2023. <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-26322978-femeie-carui-baiat-fost-impuscat-revolutie-dat-foc-poiana-brasov-facut-gestul-asta-numele-eroilor-martiri.htm> (accesat la 22.06.2023).

² Andrea Sminchise, „Erou la 12 ani”, în *Jurnalul*, 30 mai 2011, disponibil online la <https://jurnalul.ro/special-jurnalul/anchete/erou-la-12-ani-579768.html> (accesat la 22.06.2023).

³ *Ibidem*.

⁴ Loredana Diacu, „Rușine statului român: Mama unui copil ucis la Revoluție și-a dat foc chiar de Ziua Eroilor, în semn de protest”, în *The Epoch Times*, 8.06.2023, disponibil online la <https://epochtimes-romania.com/news/rusine-statului-roman-mama-unui-copil-ucis-la-revolutie-si-a-dat-foc-chiar-de-ziua-eroilor-in-semn-de-protest---343674> (accesat la 22.06.2023).

⁵ Ioan Buciumar, „Mama lui Gavroche de Brașov și-a dat foc în Poiana Brașov. Ileana Negru a murit lângă locul martiriului lui Liviu Cornel Babeș”, în *Adevărul*, 9.06.2023, disponibil online la <https://adevarul.ro/stiri-locale/brasov/mama-lui-gavroche-de-brasov-si-a-dat-foc-in-poiana-2274335.html> (accesat la 22.06.2023).

Prefață

Rezistența față de comunism a avut cele mai diferite forme. Majoritatea lor a suscitât interesul cercetătorilor încă înainte de anul 1989, dar abia după căderea regimurilor comuniste și dezmembrarea Uniunii Sovietice a crescut rapid lista de publicații. Au fost cercetate atât formele de opoziție organizată (inclusiv rezistența armată), cât și gesturile spontane de rezistență socială, cum sunt grevele, demonstrațiile, inscripțiile pe ziduri ș.a.m.d.

Multă vreme însă istoricii nu și-au aplecat atenția asupra, poate, celei mai drastice forme a acestei rezistențe: autoincendierea. Chiar dacă în studiile lor au relatat cazurile unor persoane care s-au hotărât să recurgă la acest mod de a-și manifesta opoziția, lor nu le-a fost acordată o atenție prea mare. Desigur, nu este o întâmplare faptul că autorul primei cărți despre Jan Palach a fost un jurnalist, iar figura lui Ryszard Siwiec a fost prezentată opiniei publice de către un regizor de film.

Istoricilor le vine greu să abordeze acest tip de evenimente care necesită folosirea unor instrumente de analiză netradiționale și îi obligă, totodată, să încerce să înțeleagă acțiuni care, la prima vedere, nu pot fi înțelese. Cazurile persoanelor care și-au dat foc din motive politice ne obligă să ne punem întrebări fundamentale – despre valoarea vieții omenești, limitele jertfei de sine pentru o cauză și, în cele din urmă, despre indiferența majorității tăcute care, de cele mai multe ori, nu a putut fi trezită la acțiune. Numărul limitat de surse bibliografice nu ne ajută, de obicei, în căutarea răspunsurilor la aceste întrebări.

Petr Blažek a dedicat mulți ani documentării cazurilor de autoincendiere motivate politic în țările europene din Blocul Sovietic. A reușit să acceseze numeroase documente necunoscute până acum și, adesea, a câștigat încrederea familiilor torțelor vii. De asemenea, a descris diferitele forme de evocare a lor și a vizitat locurile legate de viața și moartea eroilor acestei cărți.

Cartea *Torțe vii în Blocul Sovietic* este cea mai amplă abordare a acestei teme și mulți ani de acum înainte va putea servi ca bază pentru continuarea cercetării. Importanța ei nu se limitează însă doar la valoarea ei științifică.

Cartea este un fel de monument închinat celor care s-au hotărât să aleagă o suferință inimaginabilă ca să protesteze împotriva răului și, în multe situații, ca să-i provoace pe ceilalți la rezistență.

Ryszard Siwiec și-a încheiat mesajul cu exclamația: „Oameni, în care mai arde o mică scânteie de sentiment omenesc! Treziți-vă! Ascultați țipătul meu! Țipătul unui om cenușiu, obișnuit, fiul unui popor care a iubit mai presus de orice libertatea proprie și a altora, mai presus de propria lui viață! Treziți-vă! Încă nu este târziu!”

Cartea lui Petr Blažek are meritul de a ne face să auzim acum mai puternic provocarea ce izvorăște din faptele lui Ryszard Siwiec, Jan Palach și ale multor altora. Depinde de noi ce vom face cu această moștenire. Un lucru este sigur – după citirea acestei cărți, îți va fi greu să rămâi indiferent.

Dr. Łukasz KAMIŃSKI

Director, Institutul Național Ossoliński

Asist. univ., Facultatea de Științe Istorice și Pedagogice,
Universitatea din Wrocław

Introducere

Această carte este rodul unei cercetări istorice în cadrul căreia m-am ocupat timp de 15 ani de cazurile de autoincendiere motivate politic în Blocul Sovietic. Interesul meu a fost determinat de protestul radical al lui Jan Palach, ale cărui ecouri au ajuns la mine la începutul anului 1989, când aveam 15 ani și eram elev, iar în centrul orașului Praga aveau loc demonstrații contra regimului comunist. Pe atunci, aproape în fiecare seară ascultam Radio Europa Liberă unde se vorbea despre Jan Palach cu prilejul comemorării a 20 de ani de la autoincendierea lui. Îmi aduc aminte că m-a interesat, de asemenea, și prezumtivul lui grup secret de succesori, pe care l-a menționat în ultimele sale scrisori.

La începutul anilor '90 am citit cartea lui Jiří Lederer, primul autor al unei biografii a studentului¹ care, după aproape cinci luni de la ocuparea Cehoslovaciei în august 1968, s-a hotărât să-i trezească pe concetățenii săi din letargia în care intrase treptat cea mai mare parte a societății de atunci. Jurnalistul Jiří Lederer nu a avut însă la dispoziție documente din anchetele vremii, ci s-a bazat pe rememorările contemporanilor și pe articolele apărute în presă.

Mi-am amintit adesea de numele lui Palach în timp ce studiam istoria la Facultatea de Filosofie a Universității Caroline din Praga, în a doua jumătate a anilor '90. Pe vremea aceea, de multe ori mă gândeam nu doar că învăț la aceeași facultate, dar studiez chiar același domeniu. Piața alăturată, unde se afla sediul principal al facultății și unde mergeam la prelegeri și seminare, purta numele lui Palach. Pe fațada clădirii se găsește deja de 30 de ani un monument dedicat lui, unde sunt organizate acțiuni comemorative. Cu toate acestea, nu îmi închipuiam că mai târziu mă voi ocupa de cazul lui Jan Palach. Consideram că, după atâția ani, este deja cunoscut și nu mai pot fi găsite surse și informații noi.

O schimbare fundamentală a intervenit în anul 2005 când, odată cu modificarea legii arhivelor, a fost posibilă studierea aproape fără limite a documentației întocmite de aparatul de securitate al regimului comunist. Atunci, în sala de studiu a Arhivei Ministerului de Interne, am solicitat să consult do-

cumente în legătură cu Jan Palach. Mai întâi arhivarii mi-au adus un cărucior cu 22 de volume cu documente ale Securității Statului. În 2007, când eu însumi am început să lucrez în această arhivă, am constatat că mai exista, în plus, un dosar de anchetă complet necunoscut al Siguranței Publice, care până atunci nu fusese accesibil datorită protecției datelor personale. Acest dosar a avut o importanță cheie, deoarece conținea, de exemplu, depozițiile martorilor oculari la protestul lui Palach, ale rudelor, prietenilor și colegilor lui. Pe baza studiului documentelor din anchetele făcute în acea vreme de Siguranța Publică² și Securitatea Statului m-am hotărât ca, după aproape 40 de ani de la protestul lui Jan Palach, să realizez o reconstituire istorică detaliată.³

În timp ce lucram la această temă am întâlnit de multe ori cazuri ale predecesorilor sau urmașilor lui Palach care, în decurs de mai mult de 30 de ani, au apărut treptat în majoritatea țărilor din Blocul Sovietic. A fost vorba de câteva zeci de cazuri care, de multe ori, au avut trăsături foarte asemănătoare. Între timp, despre unele dintre acestea au apărut o serie de publicații, în timp ce altele au rămas aproape necunoscute.⁴ În legătură cu unele dintre ele au fost accesibile izvoare din arhive, în legătură cu altele numai mărturiile contemporanilor. Se poate spune că, pe măsură ce ne deplasăm mai mult spre răsărit, devine mai dificilă cercetarea în arhive și accesibilitatea izvoarelor. Dar această regulă nu este valabilă la modul general, întrucât, de pildă, posibilitățile de cercetare în arhivele din Ucraina sau din țările baltice s-au îmbunătățit considerabil în ultimii ani. Situația însă rămâne complicată și din cauza barierelor lingvistice, literatura și izvoarele despre aceste cazuri fiind în aproximativ 10 limbi diferite.

De multe ori a fost greu de stabilit dacă a fost vorba despre cazuri motivate pur politic sau au fost gesturi de imitație, când autoincendierea a fost folosită doar ca o formă de exprimare a unei nemulțumiri. În sfârșit, după o îndelungată reflecție, am ales pentru această carte cazurile a 21 de persoane care au protestat în acest mod atât de șocant împotriva regimului comunist. La fel ca în cazul lui Jan Palach, m-am concentrat pe reconstruirea istorică a acestor cazuri, care au avut loc treptat, de la jumătatea anilor '60, până la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX, în cinci țări din Blocul Sovietic de atunci. În total, au existat opt cazuri în Uniunea Sovietică (pe teritoriul Rusiei de astăzi, al Ucrainei, Lituaniei și Letoniei), șapte cazuri în Cehoslovacia, două în România și Polonia, și câte unul în Germania de Răsărit și în Ungaria. Cu excepția a trei persoane (Jan Béreš, Mykola Bereslavsky și Elijah Rips), toți cei care și-au dat foc au murit ulterior din pricina arsurilor.⁵

Cartea cuprinde câteva studii⁶, care au fost deja publicate în trecut. Este vorba despre studiul introductiv și despre „portretele” lui Jan Palach⁷, Jan Zajíc⁸, Ryszard Siwiec⁹, Vasył Makuch¹⁰, Roman Kalanta¹¹, Michal Levčik¹² și Josef Hlavatý¹³. Câteva alte „portrete”, chiar dacă într-o formă mult mai succintă, au fost prezentate în cadrul expoziției despre autoincendiere ca formă de protest politic în lume¹⁴ și al expoziției actualizate despre Jan Palach.¹⁵ În același timp au fost publicate pe paginile de internet dedicate lui Jan Palach și altor torțe vii.¹⁶ Toate textele menționate au fost modificate substanțial pentru această carte și au fost completate cu rezultatele noilor investigații.

Cartea este împărțită în două părți. Prima are un studiu introductiv care prezintă din punct de vedere istoric fenomenul autoincendierii ca formă radicală de protest politic, apărut pe scară globală în prima jumătate a anilor '60 ai secolului al XX-lea. În această primă parte mă ocup, de asemenea, de modul cum acest tip de protest a fost preluat din spațiul vietnamez în alte țări, inclusiv în cele care au aparținut Blocului Sovietic.

Partea a doua este alcătuită din 21 de „portrete” biografice, prin care fac cunoscute persoanele care s-au autoincendiat din motive politice în Blocul Sovietic în perioada anilor 1966-1989. „Portretele” sunt prezentate în ordinea cronologică în care au fost consemnate cazurile. Este vorba despre studii de istorie de sine stătătoare, care de multe ori se întrepătrund datorită destinelor celor evocați. O componentă importantă a acestor „portrete” este anexa cu fotografii.

Conținutul capitolelor este diferit, reflectându-se în ele nu doar importanța și impactul diferit al fiecărui caz în parte, dar și posibilitățile diverse ale cercetării istorice actuale în diferite țări și stadiul investigațiilor de până acum.

Le sunt recunoscător mai multor persoane pentru ajutorul pe care mi l-au acordat în realizarea acestei cărți. Apreciez într-un mod cu totul deosebit încrederea lui Jiří Palach, Marta Janasová, Ján Levčik, Aleš Plocek și Wit Siwiec care mi-au împărtășit din amintirile lor și mi-au pus la dispoziție fotografii și documente din arhivele familiilor lor. Le mulțumesc mult colegilor arhivari, istorici și cercetători, mai ales lui Eduard Andryuschen, Volodymyr Birčak, Ján Dvořák, Patrik Eichler, Martin Furmaník, Jiří Gruntorád, Ladislav Kudrna, Pavel Mašlán, János M. Rainer, Radek Schovánek, Jerguš Sivoš, Frantisek Stárek, Dmitrii Treščanin, Viktor Tupilko, Tomáš Vilímek și Pavel Žáček, pentru ajutorul acordat în cercetările mele. Pentru același ajutor și pentru scrierea introducerii la această carte îi mulțumesc prietenului meu, istoricului polonez Łukasz Kamiński. Mulțumesc, de asemenea, tuturor autorilor fotografiilor

care sunt cuprinse în această carte. Mulțumesc istoricilor Jaroslav Šebek și Michal Stehlík care au citit manuscrisul și mi-au făcut o serie de observații foarte valoroase. Mulțumesc doamnei redactor Marie Bernardová pentru redactarea minuțioasă a manuscrisului în limba cehă. Mulțumesc colegilor de la departamentul de publicații al Institutul pentru Studiul Regimurilor Totalitare (Ústavu pro studium totalitních režimů, din Praga, Republica Cehă) Tina Klauž și Jakub Bachtík, pentru colaborarea lor la editarea cărții. Mulțumesc, de asemenea, traducătorilor rezumatelor. Nu în ultimul rând le sunt recunoscător soților Jana și Jan Majcher pentru îngrijirea grafică a cărții.

Petr BLAŽEK

Cercetător, Institutul pentru Studierea Regimurilor Totalitare, Praga

¹ După plecarea în exil a lui Lederer, cartea a apărut prima dată în limba germană. Jiří Lederer, *Jan Palach. Ein biografischer Bericht (Jan Palach. O biografie)*, Uni-onsverlag, Zurich, 1982. Din păcate, acest jurnalist extraordinar, care în anii '70 a fost arestat de mai multe ori, nu a mai apucat să vadă ediția cărții în limba cehă. Jiří Lederer, *Jan Palach. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta (Jan Palach. Raport despre viața, acțiunile și moartea unui student ceh)*, Novinář, Praga, 1990.

² În Cehoslovacia Securitatea Publică (Veřejná bezpečnost) și Securitatea Statului (Státní bezpečnost) erau instituții diferite. Pentru a evita confuziile, vom folosi pentru prima dintre ele (Veřejná bezpečnost) denumirea de Siguranța Publică.

³ Vezi Petr Blažek, „«Pochodeň č. 1». Rekonstrukce činu Jana Palacha” („«Torța nr. 1». Reconstituirea acțiunii lui Jan Palach”), în Petr Blažek, Patrik Eichler, Jakub Jareš et al, *Jan Palach '69*, FF UK - ÚSTR - Togga, Praga, 2009, pp. 39-89; Idem, „«Akce Palach». Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra” („«Acțiunea Palach»). Editarea documentelor provenite de la Ministerul de Interne”), în *Ibidem*, pp. 349-608.

⁴ Primul care s-a ocupat de tema autoincendierilor în Blocul Sovietic, în mod sintetic într-un articol de ziar cu 19 ani în urmă, a fost istoricul polonez Łukasz Kamiński, căruia, pe lângă faptul că m-a inspirat, îi sunt recunoscător pentru ajutorul neprecupețit pe care mi l-a dat în pregătirea monografiei despre Ryszard Siwiec. Vezi Łukasz Kamiński, „Zywe pochodnie” („Torțe vii”), în *Rzeczpospolita*, nr. 14 (17-18.1.2004), p. 10. M-au inspirat, de asemenea, foarte mult două studii

În anii 2009-2018 în semn de protest împotriva ocupației chineze a Tibetului s-au autoîncendiat 155 de persoane (127 bărbați și 28 femei), 123 dintre ei au murit în urma arsurilor suferite. Alți 10 tibetani și-au dat foc în exil. La 26 martie 2012 în New Delhi s-a autoîncendiat tibetanul Jamphel Yeshe (AP/CTK. Foto: Manish Swarup)

Timbru poștal tunisian emis în onoarea lui Mohamed Bouazizi, care la 17 decembrie 2010 și-a dat foc în Sidi Bouzid în semn de protest împotriva corupției (APB).

MYCOLA DJADYK

* 1940, Zuhres, Ucraina
† 10 aprilie 1966, Moscova

La Moscova sunt convinși că a fost vorba despre un act de suicid cu caracter anticomunist. Unii spun că protestul a fost îndreptat împotriva KGB, alții că a fost îndreptat împotriva congresului partidului aflat în plină desfășurare și în favoarea eforturilor de destalinizare. Evenimentul a stârnit o impresie foarte puternică. Toată lumea din oraș vorbește despre ceea ce s-a întâmplat. Informațiile se răspândesc cu repeziune. Iar faptul că în presă nu se scrie nimic contribuie la tot felul de vești.

Fragment dintr-o știre publicată în revista rusească din exil *Posev (Иосев)* (1966)

La 7 aprilie 1966, în apropierea sediului principal al KGB de la Moscova, în împrejurări neclare, și-a dat foc conducătorul auto ucrainean în vârstă de 26 de ani, Mykola Djadyk. Trei zile mai târziu a murit la spital în urma arsurilor suferite.

Împrejurările în care s-a petrecut primul caz de autoincendiere cu motivație politică din Blocul Sovietic nu sunt foarte clare.¹ La 12 aprilie 1966 presa occidentală a publicat o scurtă știre despre moartea cetățeanului sovietic Mykola Djadyk, care a ars în flăcări la Moscova, el fiind prima torță vie cunoscută până acum din spatele Cortinei de Fier.²

JAN PALACH

* 11 august 1948, Praga
† 19 ianuarie 1969, Praga

Am avut onoarea să trag la sorți numărul unu și astfel am câștigat dreptul să scriu primele scrisori și să fiu prima torță.

Jan Palach (16 ianuarie 1969)

În ziua de 16 ianuarie 1969, în Piața Václav (Wenceslas) și-a dat foc studentul la istorie și economie politică, în vârstă de 20 de ani, Jan Palach. Scopul lui a fost să trezească opinia publică din țară din resemnarea în care începuse să se cufunde la nici cinci luni după ocuparea Cehoslovaciei din luna august. A murit la spital după trei zile, în urma arsurilor.

Jan Palach a crescut în orașelul Všetaty, care se află la mai puțin de 40 de kilometri de Praga.¹ S-a născut la câteva luni de la instaurarea regimului comunist, care a schimbat destinele a milioane de oameni din Cehoslovacia, inclusiv a familiei lui. Tatăl său, Josef Palach, își deschisese încă din anii '30 în casa familiei din Všetaty² o cofetărie mică, aflată la început pe Strada Smetana, nu departe de șoseaua care duce în localitatea Čečelice. Oamenii din zonă numesc acest loc „V Sejtí”. Josef Palach avea aici nu doar un mic atelier, ci și o cofetărie mică, cu câteva măsuțe în grădina din fața casei de lângă un pârau. În anul 1939 s-a însurat cu Libuše Kostomlatská, din satul apropiat, Chlumín.³

Soții Palach aveau o orientare patriotică și respectau tradițiile primei republici. Josef Palach era membru al organizației Sokol și al Partidului Național-

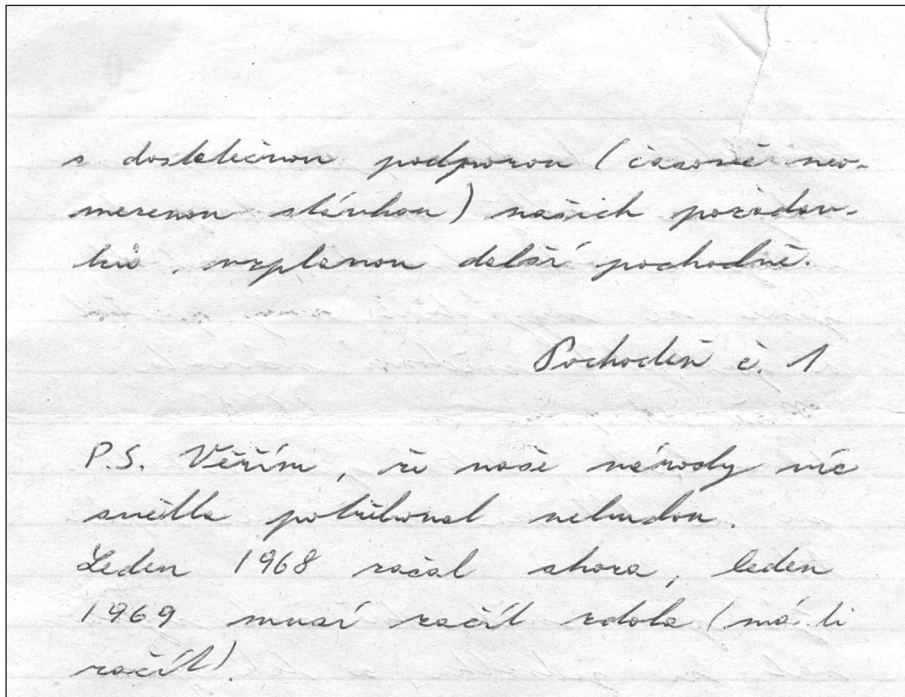
JAN PALACH

Fotografia de la examenul de maturitate a lui Jan Palach, 1966 (ABS)

Carnetul de student lui Jan Palach de la Facultatea de Filozofie a Universității Caroline, toamna lui 1968 (ABS)

с достижением подполковника (карьерно-
меренно старшего) наших порядков.
тво, исполнен делами походом.

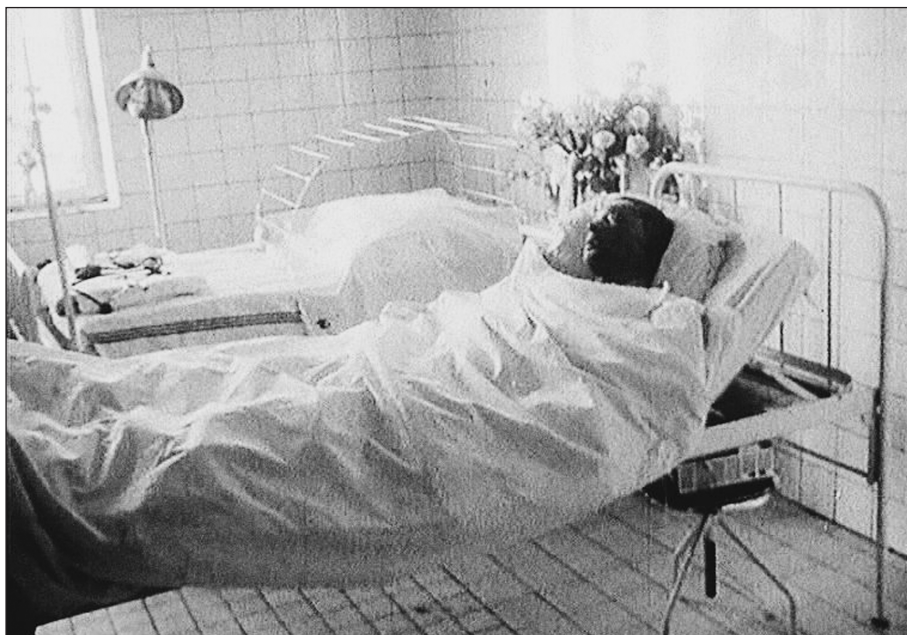
Советов е. А

P.S. Верим, в наши времена мы
сделаем победительней.
Седен 1968 racial shore, leden
1969 муар racial robe (м.ли
racial).

Ultima scrisoare a lui Jan Palach, 16 ianuarie 1969 (ABS)

„Pe măsură ce națiunile noastre se află în pragul lipsei de speranță și al capitulării, am decis să ne exprimăm protestul și să trezim conștiința națiunii. Grupul nostru este format din voluntari care sunt hotărâți să se autoincendieze pentru cauza noastră. Am avut onoarea să fiu tras la sorți și am câștigat dreptul de a fi prima torță. Cererile noastre sunt: 1) ridicarea imediată a cenzurii 2) interzicerea distribuirii «Știrilor». După cum se vede, cerințele noastre nu sunt excesive, ci dimpotrivă. Dacă cererile noastre nu sunt îndeplinite în termen de cinci zile, adică până la 21.1.1969, iar dacă oamenii nu vor manifesta suficient sprijin pentru revendicările noastre (o grevă nedeterminată), se vor aprinde mai multe torțe. Torța nr. 1.

P.S. Cred că națiunile noastre nu vor avea nevoie de mai multă lumină. Ianuarie 1968 a început de sus, ianuarie 1969 trebuie să înceapă de jos (dacă e să înceapă).”

Fotografia camerei de spital a lui Jan Palach din filmul Liniște (regia Milan Peer, 1969). Secvențele au fost turnate de cameramanul Vladimír Smutný, ianuarie 1969 (APB)

Defunctul Jan Palach, 19 ianuarie 1969 (foto: Vladimír Tůma, Muzeul Național)

MOYSES MÁRTON

* 20 aprilie 1941, Sfântu Gheorghe, România
† 13 aprilie 1970, Brașov, România

Gata. Nu mai vreau să trăiesc într-o țară în care membrii Securității comit neîncetat fărădelegi, iar conducerea Partidului nu întreprinde nimic împotriva acestor abuzuri.

Moyses Márton (februarie 1970)

La 13 februarie 1970, în fața sediului Comitetului Județean al Partidului Comunist Român din Brașov, Moyses Márton, fost deținut politic în vârstă de 29 de ani, a turnat pe el benzină, după care și-a dat foc, în semn de protest împotriva dictaturii comuniste. După trei luni, a murit în urma arsurilor la spital, unde tot timpul a fost supravegheat de Securitate.

Moyses Márton s-a născut la 20 aprilie 1941 în orașul Sfântu Gheorghe (în maghiară Sepsiszentgyörgy), din Transilvania într-o familie maghiară. A fost al treilea din cei patru copii ai familiei, care după nașterea lui s-a mutat într-o localitate apropiată, Aita Mare (în maghiară Nagyajta).

Márton și-a pierdut ambii părinți înainte să ajungă la maturitate. În 1945 a murit mai întâi tatăl și, după 10 ani, mama. Sora mai mare, Piroska, a avut grijă de el și de sora lor mai mică, Eva. După cum își aduc aminte rudele și prietenii, băiatului îi plăcea să citească și scria versuri, pe care însă nu le arăta nimănui. Îl interesa istoria poporului maghiar și umbla împreună cu mama pe la biserici și cimitire. În timpul acestor vizite scria însemnări, pe care mai târziu Securi-

Ilustrată cu Braşovul din acele vremuri. În centru se află statuia soldatului sovietic. În spate sediul Comitetului Judeţean al Partidului Comunist Român, unde la 13 februarie 1970 şi-a dat foc Moyses Márton (Muzeul „Casa Mureşenilor” Braşov)

Placă comemorativă dezvelită pentru Moyses Márton (foto: Tibor Arany, Wikimedia Commons)